

A költő hazája napjainkban¹

Haza- és nemzetkép(zet)ek a kortárs magyar lírában

Közismert tény, hogy a magyar irodalomnak évszázadokon keresztül rendkívül fontos szerepe volt a nemzeti öntudat erősítésében, a nemzeti önismeret elmélyítésében, s hogy irodalmunk egyik meghatározó vonulatának a nemzeti felelősségtudat volt az ösztönzője. Az is köztudott, hogy a magyar lírai hagyományok egyik legerősebbike, Bornemisza Péter *Siralmas énnéköm* kezdetű versétől, Balassi Bálint verseitől, évszázadokon át a nemzetföltés, a nemzeti sorkérdésekkel való szembesülés. Ez a közösségi felelősségérzetből áthatott, a közéleti, politikai kérdések iránt fogékony költői magatartás eredményezte az ún. hazafias költészetünket, azoknak a verseknek a hosszú sorát, amelyek alkotói egyrészt a haza, a magyarság kérdéseit fogalmazták meg, rendre élükre állítva, másrészt a maguk viszonyát igyekeztek kifejezni az aktuális hazához, illetve az általuk tételezett hazafogalomhoz, hazaképhez. Ez igen gazdag versegyeteméből hadd emeljem ki most csak Arany János: *A költő hazája* című versét, amely ugyan nem feltétlenül tartozik a költő legnagyobb versei közé, de éles és elgondolkodtató kontrasztja lehet a későbbiekben idézett kortársi versek egy jó részének: „Széles világon nincs népe’ s hona – csak egy! // Innen, hogy ő e népet és hazát / Szeretni tudja kimondhatlanul (...) De bár fogy a nép és hazája pusztúl, / És a jövődő hallgat, – nem felel, / Bár keble csak bánat dalára buzdúl: / Honát a költő mégse’ hagyja el.”

A XX. század utolsó évtizedeinek magyar líratörténeti változásai (például az ún. nyelvi fordulat), a kedvezőtlen irodalomelméleti környezet és az irodalmi életben belüli pozícióharcok eredményeként a közösségi, közéleti elköteleződésű líratípus elbizonytalanodott, háttérbe szorult, kevésbé vált láthatóvá. A rendszerváltozást követő években

még inkább, mivel a politikai élet teljes szabaddá válása az irodalmat valóságosan megszabadítani látszott némely kényszerűen vállalt feladatától. A rendszerváltozás felemássága, ellentmondásossága, negatív következményei, általános és konkrét jelenségei, eseményei valójában ismét sok alkotót készítettek a nagy múltú hagyományokat követő lírai önkifejezésre és a haza állapotáról versben fogalmazott véleményalkotásra is. Az irodalmi műnemek közül a líra képes a leggyorsabban reagálni a való világ eseményeire, a létezés közösségi és magánérdekű aktualitásaira, s ezzel költőink közül sokan éltek is, csak az irodalmat sújtó általános figyelemdeficit következtében a legutóbbi hónapokig ez nem vált köztudottá, még az irodalmi közbeszédben sem.

Természetesen nem volt igazán Radnóti Sándornak és Bán Zoltán Andrásnak, amikor a magyar politikai költészet jelenkori hiányáról, a „nagy magyar hagyomány” elsorvadásáról értekeztek az ÉS hasábjain (*A magyar politikai költészetéről*, ÉS, 2011. 08. 18. 9–10.), ezért szóltam hozzá *A létező magyar politikai költészetéről* című vitairattal, és bizonyítottam számtalan példával az ellenkezőjét. A hetekig zajló hozzászólás-sorozat ráirányította a kérdésre a figyelmet, különböző más médiumok is tematizálták, kerekasztal-beszélgetéseket tartottak, a *Litera.hu* verspályázatot hirdetett, s mindezek hatására újabb és újabb versek is születtek. Az elmúlt hónapokban már-már divattá vált a közéleti-politikai versírás, mintha egyre-másra éreznék úgy az alkotók, hogy nekik is meg kell írni a maguk efféle versét („A szégyenverset meg kell írni” – fogalmazott Kenéz Ferenc már 2007-ben – *A szégyenvers!*), sőt, néhányan láthatóan egészen ciklusnyi, illetve kötetnyi verset is írtak már (például Erdős Virág, Markó Béla, Szálinger Balázs). Az idei Ünnepi Könyvhétre pedig a Magvető Kiadó egy antológiába gyűjtve kiadta 64 szerző 172 versét, *Édes hazám* címmel (Bárany Tibor szerkesztésében, 1991-től napjainkig ívelően). Az antológia látványosan bizonyítja, hogy Radnótiék és mindazok tévednek, akik azt gondolták, állították, hogy Kemény István:

¹ *Az Irodalmunk visszahódítása. Irodalomértésünk helyzetéről és a nemzeti szempontú irodalomértés esélyeiről* címmel a Könyves Szövetség által a Petőfi Irodalmi Múzeumban 2012. II. 14-én rendezett konferencián elmondott előadás itt-ott bővített változata.

Búcsúlevél és Térey János: *Magyar közöny* című válaszverse valami korszakosan új jelenség (vagy annak kezdete) lett volna. Hogy mennyire elterjedt ez a tévképzet, annak már egészen komikus példája, amikor a *Népszabadság* kritikusa, Nyerges Gábor Ádám az *Édes hazám* kötetéről szólva ismételteti: „Az persze más kérdés, hogy mielőtt Kemény és Térey, majd nyomukban több tucat költő (újra)felfedezte magának a magyar társadalmat, mint olyat, miért nem volt (legalábbis mennyiségileg) jelentős és főképp a mostanihoz hasonlóan sikkes dolog a haza édes, avagy más ízárnyalatának mibenlétéről verselni és vitatkozni.”² Komikus, ugyanis az elmúlt két évtized verseiből készült válogatás többsége éppen hogy a haza állapotáról beszél, s legalább 50-60 vers konkrétan, szó szerint emlegeti a hazát, az országot, s a benne lakókat. Az összeállítás megdöbbentő, de legalábbis elgondolkodtató tapasztalata éppen az (még így is, hogy legalább feleannyi hasonlóan érdemes verssel ki is lehetne egészíteni, a továbbiakban igyekszem is majd néhányval³), hogy az elmúlt két évtizedben milyen nagy hangsúlyt kapott költészetünkben ismét magához a hazához való viszony artikulálása.

A demokráciában, a privatizációban, a kapitalizmusban, a Nyugatban stb. való csalódás, a szabadsággal kapcsolatos illúziók elvesztése, a társadalmi különbségek és feszültségek hirtelen megnövekedése, a politikai, szellemi táborok közötti küzdelem kieleződése, a nemzeti egység hiánya, sőt a végletes megosztottság megtapasztalása általában, az egyes nagyobb jelentőségű politikai események, például egy-egy kiábrándítónak tűnő választási eredmény, a 2004-es népszavazási kudarc, az őszödi beszéd, a 2006-os rendőrrattak pedig konkrétan is alkalmat adtak a kortárs költőknek arra, hogy versben adjanak hangot többnyire az elkeseredésüknek, kiábrándulásuknak, felháborodásuknak. Ami érdekes, hogy a társadalmi, politikai problémák a különböző világnézetű költőinket, politikai értékválasztásaik előjeleitől függetlenül, gyakran éppúgy magával a hazával, a néppel, nemzettel kapcsolatos állásfoglalásokra, minősítésekre, ítélezésekre inspirálták. Ennek több oka is lehet, egyrészt van az az említett évszázados költői hagyomány, amelynek jellegadó alkotásai mindannyiunk tudatában ott élnek és működnek, így a költőinket is akár reflexszerű megoldásokra is készíthetik. Másrészt a lírai kifejezőmód szükségszerűen él a sűrítés, az általánosítás, a szimbólumhasználat eszközeivel, a haza fogalma pedig egy olyan összetett, általános költői toposz,

amely úgy tűnik, képlekenyen formázható, akár még aktuálpolitikai üzenetek felszívására is használható. Harmadrészt, az elmúlt két évtized rendkívüli súlyú társadalmi, politikai változásai következtében számosan érezhették úgy költőink közül, hogy a hazához való személyes viszonyuk megfogalmazása vagy újrafogalmazása nem egyszerűen költői feladat, de megkerülhetetlen egzisztenciális kérdés is számukra.

Kemény István: *Búcsúlevél* című verse leginkább talán azért keltett olyan nagy feltűnést, mert a szerző ennek az egzisztenciális tétnek a költői artikulálása során a radikális és véglegesnek látszó szakítás gesztusáig jutott („Hozzád öregszem és belehalok, ha / most téged el nem hagyok. // Amíg élek úton leszek: / használni akarom a szívemet. / A fejemben szólok majd meg, ha csengetsz, / édes hazám, szerettelek.”). Az elterjedt felületes álláspontok ellenére azonban egyrészt nem olyan újszerű magatartás ez mégsem, még az elmúlt két évtized lírájának kontextusában sem, másrészt és ugyanakkor nem is általánosítható, mellette a hazához való viszony más karakterű változataival nemcsak az elmúlt két évtizedben, de ma is találkozhatunk.

A kilencvenes években gyakorta még az ellenkezőjével is, a haza melletti hűség megfogalmazásaival, például Gergely Ágnesnél, akit akkoriban versei tanúsága szerint erősen foglalkoztattak a nemzeti múlt tanulságai (*Messzi ország, Zrínyi Miklóshoz, Egy határszéli temetőre*), s aki éppen 20 évvel ezelőtt az *Izabel és Ferdinánd 1492* című versében azt írja: „Mert – Ferdinánd és Izabel – / az embernek egy haza kell / ha tejet ad az anyamell, nem kutatjuk, honnan a tej.”, s szintén 1992-ben a *A 137. zsoldár* címűben így fogadkozik: „Hát kihűlt jobbam legyen rá az ámen, / ha elfeledlek egyszer, Jeruzsálem.” Vagy Buda Ferencnél, aki, az antológiában nem szereplő, *Himnusz haza* című versében sokrétűen vall arról, mit jelent számára a teljes világnyivá táguló „Homok-haza”, s miért vállalja vele minden ambivalens érzése ellenére a sorsközösséget: „Homok-haza Szíkföld-haza / múltam és jövőm halmaza (...) Emlőd öled horpad-dagad / tulajdon kölyked megtagad / (...) Horpad-dagad emléőd öled / Hol van hazám Tekivüled”⁴. Jellemző azonban, hogy a következő évek során a kételyek benne is egyre csak szaporodnak, ahogy az antológiában szintén nem szereplő 2002-es *Isten szalmaszálán* című vers elárulja: „Mégis: egyre marnak / ordas kételyek: / ápol s eltakar? vagy / élve eltemet?”⁵ Lászlóffy Aladár a kilencvenes évek végén is szilárd hittel kérdezi és vallja: „Látod-e, babám, látod-e hazám amottan azt a zászlórúd-hegyet? (...) Pedig azt a zászlórúdat én a történelem négy sarkában

2 http://nol.hu/kult/edes_hazam_nagy_setet_keseru_masza (2012. II. 09.)

3 Meg is adom a versek leőhelyét majd, amikor nem jelölöm külön, az a vers az *Édes hazám* (Szerk.: Bárány Tibor, Magvető Kiadó, Budapest, 2012) című antológiában is hozzáférhető.

4 *Isten szalmaszálán. Buda Ferenc legszebb versei.* Forrás Kiadó, Kecskemét, 2006. 115–119.

5 Uo.: 171.

is elhordom. / Még nagyon sokáig.” (*Üres a zászlórúd*, 1998); „mégis enyém ez az ország” (...) ezért vagyunk ott azon nyomban / mindenütt, múltban, mindenségben” (*Haza-hármas*, 1999). A kilencvenes években a rendszerváltoztatás utáni világról verseiben kegyetlenül illúziótlan képeket mutató Nagy Gáspár 2000-ben megírta a *Symphonia Ungarorum*ot is, és az *Ezredváltó sorok Illyés Gyula epítáfiumához* című 2003-as versében is a magyar sorsral való költői azonosulás és a hagyományos feladatvállalás mellett tesz hitet: „Ha szétszórvá is bár... / komor homlokredőkben / a fénylő gondolat: / merész hídként ívelni át / olykor magunk fölött is / bizony nem kis trouvaille: / magyarban óvni a magyart (...) talán nem vész el magyarként / ha költők idegszállai / bújtatják hű szavait / nézd hogy lengnek a szélben a nádiban: / bujtogatják újra a jövőt s a valót.”⁶

De hogy minden későbbi kétely, további csalódás és újabb keletű trendiség ellenére a haza melletti hűség vallomása még ma is éppúgy lehet hiteles, mint 200 vagy 20 évvel ezelőtt, arra jó példa Kiss Judit Ágnes *Kesergő* című verse (az antológia utolsó előtti darabja): „Hazám, édes hazám, / Szeretöm és anyám, / Velem rosszul bántál, / Jaj, de megaláztál. (...) Nincsen hová menni, / Nem véd téled semmi. / Halálra, örökre / Hozzád vagyok kötve.” Egy ilyen költői viszonyulás, persze, nem felmutatandó, tematizálendő azok részéről, akik a harcos közéleti-politikai líra mai feltámadását szorgalmazzák, mivel vele nem támogathatók meg aktuálpolitikai céljaik. Mint ahogy Nádasdy Ádám Kemény Istvánnak és társainak írott válaszával sem: „hazánkban, fiúk, nem szabad csalódní, / mert olyan az, mint az édesanyánk. (...) a lába közül bújtatok elő, / s a szaga végig ott lesz rajtatok.” (*A hazafüti hűségről*, 2011).

A kilencvenes évek közepétől szaporodtak meg azok a költői jelzések, amelyek a haza sorsával és a haza lakóival kapcsolatos aggodalmaknak, fenntartásoknak egyre szenvedélyesebben hangot adtak. Baka István például már 1995-ben: „eldobható / papír zsebkendő ez az ország / belefűjják szerencsésebb hatalmak / a finnyás Európa minden mocskát (...) országnak ország még hazának árnyék / itt rég nem halni itt túlélni kell” (*Üzenet Új-Huligániából*). Orbán Ottó 1994-ben a rendszerváltozás előtti és utáni világot összevető *Az egyiptomi rabság* című „államelméleti ódá”-ja végén azt állítja: „mert nincs sivatag, sem negyven év, sem szabadulás: mi vagyunk, mi magunk Egyiptom.” Sőt, már *Az inga és a kút* ciklusa *A nép, az istenadta nép* című 1993-as darabjában megfogalmazza a magyar nép cselekedeteivel kapcsolatos kérdéseit: „Melyik az isten adta nép? Amelyik azt kiáltja: „Esküszünk!” / Vagy az, amelyik részegen kizsuppolja Szabadszállásról Petőfit? / S ha mind a kettőt Isten

adta?” S ugyanebből az évből származik Petri György *Kívül* című verse is, amely a jelen problémáit szintén a múltból véli eredeztetni: „kizárólag nüancaiban élt ez a nemtelenzet”. A haza és a nemzet sorsát esszében, versben, a rendszerváltozás előtt és után egyaránt gyakran faggató Csoóri Sándor is így kérdez 1996-ban: „Ez hát az én országom? / Az én népem? / Ez az ide-odalökődő, / megfakult sokaság?” (*Ez hát az én országom?*) De már az előző évből származó *Badar vallomás a hazáról* című szonettben is, amelyben „Egy rosszul összegyúrt agyagasszony”-ként látta a hazát, hangot ad annak a bizonyos (Kemény István versénél említett) egzisztenciális térből fakadó fájdalomnak: „Nekem / az életem volt. Csak úgy egyszerűen, ahogy / a kezem emelem most is; ahogy a szívem / esik hanyatt a sárban.” Később, immár a kétezres évek második felében az antológiában nem szereplő *Látomás fényes nappal* című versében is újra kérdezi: „Miféle ország az, / amelyikben ott él egy másik ország is? (...) a nagy omlás alá temetett halott!”⁷, a válogatásban szintén nem szereplő *Elkártyázott köpenyben* pedig az új hazakeresés gondolatát veti el: „Hol találhatnék megint / új otthon s új hazát magamnak? (...) Schol! Schol! – dörmögi hátam mögött / egy zúzmarás hang – hisz elkártyázott köpeny / az egész ország, krisztusi gönc”⁸. A néppel, nemzettel kapcsolatos illúziókból való kiábrándulás hangjai szólnak Térey János olyan újabb verseiben is, mint a *Köztisztaság tér* (2009): „Ocsúra és tisztabúzára osztani / E daliás magyarokat lehetetlen”, vagy a *Magyar köszöny*: „Fölpaprikázva, s megvezetve népem, / Nyakadban ízlésed szerinti úrral” (2011). Érdekes, ugyanakkor jellemző a mai magyar viszonyokra, hogy Csoóri és Térey elégedetlensége a néppel szemben hasonlóan morális talapzaton áll, de ellentétes politikai motivációkkal, s ez más költők és verseik esetében is elmondható lenne. Szálinger Balázs kiábrándulásában talán kevésbé a politikai motivációk a meghatározóak: „Szeretnék egyszer egy népet megmutatni, / S megszeretni, hogy jót hazudjak róla. / Mert ez kevés ám – ehhez tartozni annyi, / Hogy azt hazudjam: van még esély a jóra.” (*Descriptio Hungariae*, 2011). Ritka a nem elítélendő végletekben gondolkodó és a mai magyarságról olyan összetett képet formázó vers, mint Marsall László: *Magyarnak lenni* című alkotása, (igaz, még) 1996-ból: „Magyarnak lenni: késlekedni / késni: lapulni, bicska-fenni, / fenni: fogat, gigát harapni, / harapni: bújni, megmaradni. (...) Magyarnak lenni: kúszni hátra! / berontani a zsákutcába, / és ki-kitörni mégis: „hátha!” / vagy kikötünk a másvilágban, / vagy besorolunk egy Más világba.” Szilágyi Ákos a *Végnemzeti dal* alcímű *Hol a hazád?* című, 1999-es versében a maga hangjátékos módján keresi égen, földön a hazát, hogy végül

6 Nagy Gáspár: *Ezredváltó, sűrű évek*, Széphalom Könyvműhely, Bp., 2003. 186–188.

7 Csoóri Sándor: *Elkártyázott köpeny*. Helikon Kiadó, Bp., 2004. 364–365.

8 Uo.: 365–366.

egyszerre találja gödörben, de azért a szívögödörben is. Csontos János néhány évvel később viszont azt írja, nyilván Ószöd tanulságainak tükrében: „ahol hazugság van, / a szív is hazátlan” (*Egy mondat a hazugságról*, 2007). Zalán Tibor *Magyar táj – magyar hajóval* című, a magyar tájról és a magyarságról nem kevésbé szomorú képet festő 2006-os verse végül szintén gödörben látja a hajót: „Ez a hajó – a mi hajónk / hahó hajó – de rossz hajó // Rajta ülünk – lóg a belünk / a mi bulink – de rossz buli (...) Jóreménység – csak szegénység / fojka ködben – a gödörben // Gödrös tenger – gödre mélyén / egy hajó ül – rajta kémény”.

A hazakeresésnek, a hazatalálás vágyának, a hazavesztés, a hazátlanság élményének kifejezése gyakori jellemzője az itt számba vehető verseknek, mint ahogy az is, hogy a hazát megszemélyesítik költőink, miként márláthattuk is, az anya vagy a szerető alakjában elképzelt entitással folytatnak dialógust, azaz konkrét és létező otthonosságot keresnek, illetve hiányolnak. Csak keveseknél látható, hogy a hazát mint a szívben vagy a szellemi régiókban, a magasban létező ideát és az általuk tárgyaltat megkülönböztetnék, s ha igen, akkor az is csak okot ad a fájdalomra. Mint Schein Gábornál: „Kísértethazám, ha rólad gondolkodom, honnan vegyek / annyi szeretetet, hogy visszanyeljem a gyomorból felöklendett / irtózatot, a savas, keserű ízt? (...) Könyvekkel már nem tévesztelek össze. (...) Miért, hogy ép ésszel téged csak elárulni lehet?” (*Karácsony másnapján*, 2011), vagy az antológiában nem szereplő kárpátaljai Vári Fábián Lászlónál: „feljáró emlékek ligetébe vágyom: / ott tán majd meglelem hazám” (*Mint vérző pólya*)⁹; „Te magasba menekült Haza!” (*Te magasba menekült*)¹⁰. Talán csak Lackfi János *Belső emigránsa* (2003) mutat az ellenkezőjére egy különleges példát, radikálisan szétterítve, szétírva (s ezáltal talán fél is szabadítva) a haza fogalmát és/vagy képzetét: „a haza itt van ott van / savóban sajtban vajban (...) jön a haza a mélyből / hull a haza a magasból”. A 2005-ös kötetében már ciklusnyi haza-verset publikáló (de az antológiában nem is szereplő) Pollágh Péter szerint a *Haza*: „Papírforma – újra.” és „*Pokolértelmű* itt a mondat: / hisz beszéd van, nem mondat. / Pedig haza csak ott van, / ahol – mondat van.” (*Haza 4.*)¹¹

Vári Fábiánhoz és Lackfihoz hasonlóan Kovács András Ferenc *Nem lesz elég* című 1999-es verse is idézi Illyést, s közben az általános és kisebbségi magyar közállapotokat ostromozza: „Hazád, ha volt is – égbet szállt! (...) Mert nem volt hazának elég (...) Mert nem lesz hazának elég. (...) Nem volt elég. Nem lesz elég. (...) Mivelheted a Heimatkunstat, / Ha

mások már elcsépelelték.” A nemzeti öncélúság (Fülep Lajos), a magyarkodás példái KAF és mások számára is alkalmat adnak olyan általánosításokra, amelyek a nemzet és a haza egészét érintik: „Magyarságnak nagyot ugort / Az ára! / Mind több mászkál ősz ugor- / Kafára: / Hivatkozik Nemzetre meg / Hazára, / Holott bármit forgat saját / Hasznára.” (*Saltus Hungaricus*, 1998); „Olyan országban élek, / ahol a hazafiaság / megélhetési eszme / továbbá heccparádé.” (Eörsi István: *Kérdés, barátainknak*, 2002); „Hazafelé? Ez hát a haza? / Hazámban így vagyok magyar? / Miért kell tudnom minden pillanatban, / hogy az vagyok. Anélkül is tudom.” (Győri László: *A régi ház*, 2011). S hogy ellenkező előjellel, a magyarkodás kritikáját túlhajtókon is lehet kritikát gyakorolni, azt jól példázza Kiss Judit Ágnes *Két magyaros nóta* című versének *Más nóta* című második része, ha parodisztikus formában is: „Az a sok mélymagyar? ki az? / Én szartam a spanyolviaszt! // Hazáról meg nemzetről sipákol? / Bő gatyában jött ki az anyjából. / Én mondom meg, mi jó, mi szép, / Én vagyok az értelmiség”.

De KAF és Vári Fábián László versei inkább tereljük figyelmünket a határon túl élő alkotók haza-képére, hazához való viszonyára, mert az ő hazavesztésük, hazátlanság-élményük sem csupán Trianon következménye, és nem is csak a gyászos emlékezetű népszavazásé. Az antológiában szereplő *Sekler songs* (1999) című versében Ferenczes István, akinek a verseiben a legtöbbet szereplő szó éppen a haza, ugyan hitet tesz a saját kishazájá, a Székelyföld mellett: „Körülkerített kis hazám, / Bálványos, Szejke, Kibéd, / Csíksomlyó gyönyörű magány / vesztőhelyem, Postarét”, de az antológiában nem szereplő más verseiben, például Bornemisza Péterként megszólalva már azt vallja: „Nem leszel sohamár hazám áldott Magyarországnak.” (*Bornemisza Péter Erdélyben*)¹², és a hazátlanság, a hiányzó önazonosság élményét fejezi ki (ha csángóként is) a *Didergés* című hosszúénekeiben: „futnak bé Budapest / azt mond büdös oláh / ha mond mocsok bozgor / futnak ki Bukarest / hol hát lenne haza”,¹³ illetve másik nagy versében a *Minerálnájá pesznya*ban is: „kilöknek fél kézzel / egy hazátlan virradatba (...) nem veszett el semmi / csak a haza s a szava / nyelvünkől az anya”¹⁴. Demény Péter *Haza-szvitje* már 2006-ban hasonló húrokat penget, mint évekkel később Kemény István *Búcsúlevel* című verse: „Azzal áltattam magam, létezik / haza és nemzet és más ilyenek (...) Hogy hazám lenne, azt mégsem azonban, / s most már a gög miatt sem, elmerült. / Hazajövök, hol szintén nincs hazám, / engem ez,

9 Vári Fábián László: *Fecskehajtó idő*. Masszi Kiadó, Bp., 2004. 114.

10 Vári Fábián László: *Jég és korbács*. Írók Szakszervezete – Szépfalomb Könyvműhely, Bp., 2010.

11 Pollágh Péter: *Fogalom*, JAK-L'Harmattan Kiadó, Bp., 2005. 61. és 64.

12 Ferenczes István: *Bacchatio Transylvanica*, Felsőmagyarország Kiadó – Szépirodalom Kiadó, Miskolc – Szolnok, 2002. 24–25.

13 Uo.: 156–171.

14 Ferenczes István: *Minerálnájá pesznya*. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda, 2003. 43–55.

sajnos végleg elkerült (...) annyiszor kellett becsapnom magam, / hogy többször nem csapom be most már.” Markó Béla pedig napjainkban fogalmazza meg: „Egyik hazámnak nincsen íze, / másik hazámban nincsen fűszer, / megfagyott mutató vagyok csak, elromlott a szeretet-műszer” (*Delikát*, 2012); „Nekem van is, de nincs is, / jön-megy, akár egy hullám, / mert tudom, hogy lehetne, / és mintha mégse tudnám...” (*Nincs*, 2012)¹⁵

Visszatérve a kronologikus szemponthoz, az bizonyos, hogy a kétezres években még inkább megszorodtak az újkori nekikeseredett „hazafias” versek, aminek oka feltehetően a szellemi és utcai közállapotok további romlásában, a politikai ellentétek végletes kiéleződésében, az elitekkel szembeni általános elégedetlenség további növekedésében és mindezek következtében egyre fokozódó széles körű morális felháborodásban keresendő. Az „Édes hazám” verstípus forrásvidéke József Attila *Hazám* című versét leszámítva, bizonyára Orbán Ottó 2001-es *Édes hazám* című verse: „Elegem van belőled, édes hazám, / (...) Nézz a tükörbe! Mit látsz? Ez a korcs te lennél? / Forradalmaid jobb sorsra szántak ennél.” De akkor ő még nem zárja ki a megváltozás esélyét, sőt, vélhetően éppen azért fordul a Hazához, hogy maga is arra ösztönözze: „Hadd lássalak, mint Bartók, szépnek, gyönyörűnek, / Sárból újjá születni, jobbik magadhoz hűnek.” Parti Nagy Lajos 2003-as *Szívlapátjában* is felfedezhető még az együttlérés és azonosulás mozzanata, minden játékos és gyilkos ironia mellett: „Egy originál haza-ötlet (...) Mentem haza, s a haza hol van? (...) Az én hazám kopott kabátú / de nekem zizzenő dzsoging (...) de hazafias tartalom, / mit illenek kiköltönnem: / hazám hazám te min – de nem (...) Engem a látvány meghazáztat (...) édes hazám, ne vedd szívedre, / hadd legyek hűs”. 2004-ben még Térey János is olyan gyönyörű gyárnak látja az országot, amely csak alszik: „De akkor is szép, hogyha tetszhalott, mert / Akárhogy nézem: ragyogása van. (...) Alszik. Akármilyen lehet még belőle.” (*A gyönyörű gyár*). Határ Győző viszont ugyanebben az évben már azt írja: „megundorodom tőled hazám” (*Viszolygós*). Mesterházi Mónika 2007-es *ERROR* című verse is a végletes kiábrándulás és lemondás húrjait pengeti: „Az ürelem és olerancia / hona – magadra ismersz? – a hazád? (...) ez, ahol mindig is élni akartál, / nem beszélve arról, hogy halni is. // Hát nyugodj meg, évedtél, előfordul”, s ugyanez évben Csengery Kristóf már azt írja, hogy „a haza csak / egy fogalom / lexikoncikk / vér a falon”. Háy János *Tiborc-reppje* pedig azt is elmondja az évtized végéhez közeledve, hogy mi is itt a baj, legalábbis egy tiborci nézőpontból: „Hé, haver, most elmondom neked lazán, / milyen kurva szar lett a hazám (...) senkit nem érdekel, hogy szétesik az ország, (...) Az egész

hal rohad, bűdös a fejétől. / Az ember naphosszat okádik a fájától.” A Parnasszusra litániás levelet író és Ady Endrét ébresztő Nagy Gábor az antológiában nem szereplő verse szerint „Akin titkos féreg foga rág, / Akit emészt komisz tivornya: / Hunnia nyög letiporva, / Hunnia saját húsába mar.” (*Új évszázad Hunniája*)¹⁶, de az ő lírai énje nem megtagadja ebben az állapotában sem, sokkal inkább azonosulni látszik az elárult hazával: „Világnagy álom-temető, / életre szóló hazárd: / amennyi tét csak tehető, oda véred és hazád. (...) Végzetedre ki licitált, / rejti az idők szutyka; / nem fátum, csak sors: / kicsinált. / Hazád vagy, elárulva.” (*Kaszinó kuplé*)¹⁷. Ritka Vörös István magatartása is ezekből az évekből: „Nem engedem, hogy szétverd a házam / nem engedem, hogy szétverd a hazám” (*Közkegyelem*, 2008).

Az évtized végén lezajlott ugyan az a bizonyos kétharmados forradalom, de a haza állapota költőink szerint, legalábbis a közéleti-politikai versírásba magukat belevető költőink szerint azóta nemhogy javult volna, inkább tovább romlott. Lásd a már említett 2011-es, 2012-es versek többségét, Kemény s ebben az összefüggésben főként Térey versét, s mások hozzászólásait! Erdős Virág *Márciusi kesergője* 2011-ben szörnyű időket lát: „egy a tábor egy az / ellen / induljunk hát / magunk / ellen (...) avagy virág vagy te / hazám? // azért veszed ilyen / lazán? // ma leszárad holnap / kinő // szörnyű idő / szörnyű idő”, az ország számára „semmi / ágán / lógó / flakon / van egy ország / ahol / lakom / nevezd nevén / szolgál / vakon / ma még bölcső / ma már / vagon” (*Van egy ország*, 2011), az *Édes hazám*-hoz pedig az ő versében már egy tizenéves roma utcalány fohászkodik: „magyar vagyok még ha félig / roma is (...) Édes Hazám hadd legyek a / himnuszod” (2011). Tóth Krisztina *Bánk, magában* (2012) című versében karácsony este egy hajléktalan nő táncol a mínuszban, számára „minden bezárt” és „forog, forog, szolgálja népe szent javát // Hazám, hazám, te ellenőr. / Ruhádon ott a karszalag, / és félterpeszben állsz.” Tábor Ádám nemcsak a köz-társaságnak mond búcsút (*Ágyó köz-társaság*, 2011), temeti az országot is: „és amint Élija írja / az ország száll hullámsírba // s népek veszik körül” (*Acháb hajóján*, 2011), és Schein Gábor is úgy szól már hozzá, hogy közben a létét is tagadja: „Magyarország, te örökös hiányjel (...) akkor sem vagy már, ha megszólítalak! (Magyarország, te örökös hiányjel, fölötted az idők fáradt kézjegye! / Mindegy már a térkép, az érmén a fej, / csak érjen véget a rossz mese!” (*Magyarország, te örökös...*, 2012).

Körülbelül itt tart a kortárs magyar líra és a haza viszonya, s mivel annyira élő ez az irodalom még, s mivel mindannyiunk lelkébe annyira élesen

16 Nagy Gábor: *Angyalaid mind repülni tudnak*, Magyar Napló, Bp., 2011. 51.

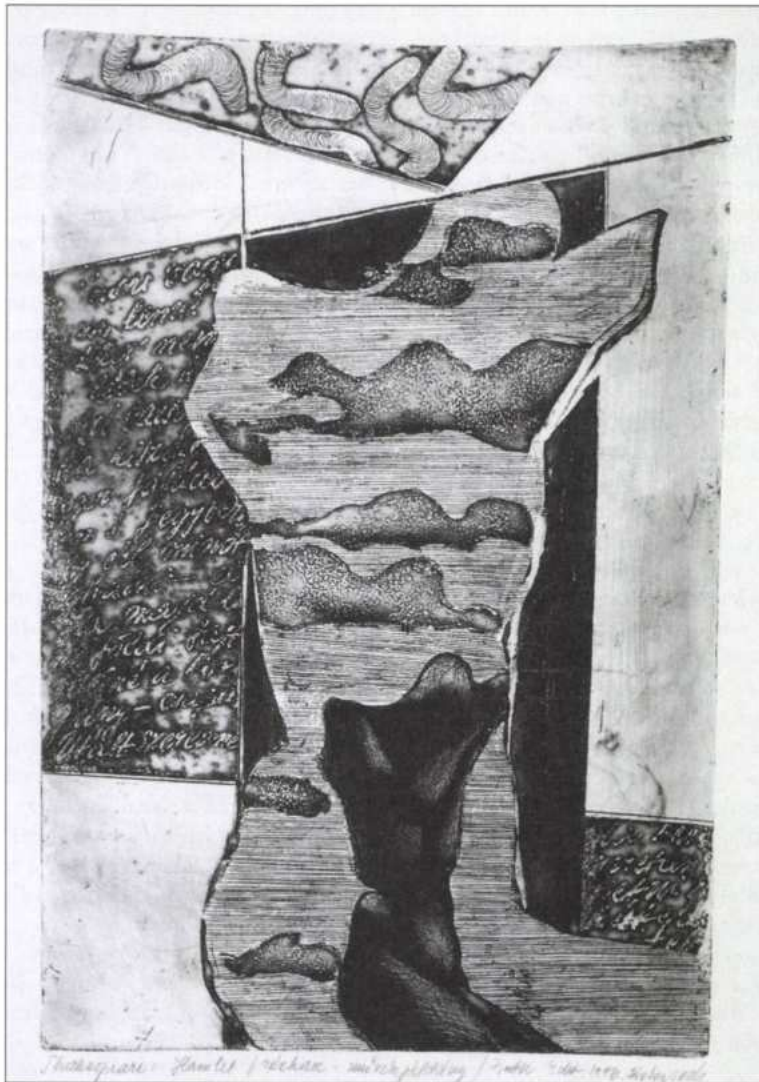
17 Uo.: 76.

15 Markó Béla: *Nincs*, Bárka, 2013/1. 51.

vághatnak bele a hangjai, nem érzem komolyabb teoretikus összegezésék szükségét (mint ahogy az esztétikai szempontrendszer bevonását is következetesen mellőztem az áttekintés során). Annyi talán mégis megállapítható, hogy a közösségi, nemzeti felelősségtudat, a közösségi sorsvállalás éppúgy működik kortárs költőinkben, mint a korábbiakban. Tehát, a magyar líra ezen nagy múltú hagyományvonalára tovább él, s jóllehet napjainkban költőink leginkább a magyar ember honvágyáról a hazában¹⁸ adnak jelzéseket, a szakítás, a hazatagadás mellett, a hazához való hűség élménye sem ismeretlen számukra. Nyitott kérdés ugyanakkor, hogy

a nemzettudat erősítéséhez, a nemzet önértéséhez, a XXI. századi nemzeti önismeret reális talapzatának megteremtéséhez mennyiben tud hozzájárulni napjaink költészete. Az viszont biztos, hogy ilyen szempontból vallatva a kortárs magyar lírát, érdemi válaszokra csak akkor lehetünk, ha nem kiemelünk egyes alkotókat, alkotásokat, jelenségeket belőle, a magunk szája íze szerint, hanem az egészét, vagy legalábbis az élvonal egészét, teljességét vesszük számba. Ugyanis a különböző világnézetű és politikai értékeket valló költőink mindannyian a nemzeti közösség tagjai, a haza polgárai.

18 Cs. Gyimesi Éva egy régebbi, 1986-os írásának és 1993-as kötetének címét kölcsönvéve.

Shakespeare: Hamlet (1974; rézlemez, aquaforte, mezzotinto, papír; 350x235 mm)